

Albie Sachs

Op zoek naar de waarheid die verzoent

Francis Gastmans

De Waarheidscommissie in Zuid-Afrika¹

In oktober 1998 publiceerde in Zuid Afrika de Waarheidscommissie (Truth and Reconciliation Commission - TRC) een vijfdelig rapport. Deze commissie onder voorzitterschap van aartsbisschop Desmond Tutu, werd in het leven geroepen door de post-apartheid regering in Zuid-Afrika. Ze had als opdracht helderheid te brengen over de waarheid inzake de schendingen van de mensenrechten in de periode 1960-1994. Ze moest drie kwesties kunnen verbinden: waarheid, verzoening en amnestie. Om de volle waarheid aan het licht te krijgen, bood de commissie amnestie aan aan iedereen die het volledige en gedetailleerde verhaal zou doen van zijn of haar misdaden.

Het begrip "waarheid" bleek voor de commissieleden al snel een complexe zaak te zijn.² Uiteindelijk definieerden ze vier waarheden:

- 1) de feitelijke of gerechtelijke waarheid / factual or forensic truth
- 2) de persoonlijke of verhalende waarheid / personal or narrative truth
- 3) de maatschappelijke of "dialoog" waarheid / social or "dialogue" truth
- 4) de helende of herstellende waarheid / healing or restorative truth

De **feitelijke waarheid**, zoals de commissie het formuleerde, is dat waar positivistische geschiedkundigen naar verwijzen als "door feiten bevestigde evidentie, ... exacte informatie bekomen door betrouwbare procedures (onpartijdig, objectief)".

Voor de commissieleden deed dat wat ze op deze manier verzamelden dienst om het aantal leugens te beperken dat zonder tegenspraak zou circuleren in het publieke debat. Zij waren er van overtuigd dat dit van

¹ Bron van deze tekst: Immanuel Wallerstein, Uittreksel uit: Key-text for Session on "Writing History," at the Colloquium on History and Legitimation, "[Re]constructing the Past", 24-27 February 1999, Brussels

² Truth and Reconciliation Commission of South Africa Report, (Cape Town: Truth and Reconciliation Commission, 1998), I, 110-114.: <https://www.justice.gov.za/trc/>

groot maatschappelijk belang was.

Met **persoonlijke waarheid** bedoelde de commissie het verhaal van de gebeurtenissen zoals de betrokkenen dat beleefd hebben. Deze verhalen waren "inzichten in pijn" en vormden een verhalende waarheid. Het was een daad waardoor "het geheugen werd hersteld".

De **maatschappelijke waarheid** ervoeren de commissieleden als het dichtst bij hun opdracht. Door interactie en debat zocht de commissie om de scheidingen, de scheuren uit het verleden te overstijgen door aandachtig te luisteren naar het complex van de motieven en de zienswijzen van alle betrokkenen. Het werd gezien als de basis om de menselijke integriteit en waardigheid te (her)bevestigen.

Tenslotte is er de **helende waarheid**. Dit is de waarheid die de feiten en wat die betekenen plaatst binnen de context van menselijke relaties, zowel de relaties tussen burgers onderling als de relaties tussen de staat en haar burgers. Dit was de reden waarom de Commissie niet alleen de waarheid wou *kennen* maar ook aandrong op *erkennen*. Erkennen betekent de bevestiging dat de pijn van een persoon echt is en waard om aandacht te krijgen. Dit is het centrale punt voor het herstellen van de waardigheid van de slachtoffers.

De vier waarheden van Albie Sachs

De vier waarheden van de Waarheidcommissie zijn in feite een aanpassing van de vier waarheden die Rechter Albie Sachs heeft verwoord. Albie Sachs, lid van het Constitutioneel Hof van Zuid-Afrika, is een internationaal erkend jurist. Hij was een blanke militant van het ANC en werd het slachtoffer van een bomaanslag door de agenten van de geheime dienst van het toenmalige Apartheidsregime in Zuid-Afrika. Bij die bomaanslag verloor hij de rechterarm en het

rechteroog. Sachs is dus zelf ook slachtoffer. Albie Sachs geeft toe dat hij als advocaat en als rechter verveeld zit met "de waarheid".³

Hij noemt feitelijke waarheid "**microscopische waarheid**" (microscopic truth) en stelt vast dat dit de eerste zorg is van een rechtbank: "of een bepaald persoon schuldig is aan onrechtmatig en opzettelijk doden van een andere persoon op een bijzonder moment op een bijzondere manier". Deze waarheid is gedetailleerd en gefocust op de daad.

De tweede waarheid noemt hij "**logische waarheid**" (logical truth): "de veralgemeende waarheid van stellingen, de logica inherent aan bepaalde beweringen ... waar men toe komt via deductieve en afgeleide processen."

Sach's derde waarheid is de "**ervaringsgerichte waarheid**" (experiential truth). Dit sluit dicht aan bij wat de Waarheidscommissie de persoonlijke of verhalende waarheid noemt maar het valt er toch niet helemaal mee samen.

Sachs zegt dat hij deze benaming gevonden heeft in Mahatma Gandhi's boek "Mijn experimenten met Waarheid". Sachs realiseerde zich dat Gandhi met "experimenteren" niet verwees naar wat een wetenschapper in een labo doet, maar veeleer dat hij zichzelf testte, niet ergens een idee over de wereld buiten zichzelf. Het doelt op de inspanningen om "zo objectief mogelijk te kijken naar de subjectieve ervaring, op een eerlijke onbevooroordeelde manier". Sachs zegt dat rechtbanken niets aan kunnen met dit soort waarheid. Het brengt hen in verlegenheid en in moeilijkheden.

Tenslotte spreekt Sachs over de "**dialoog waarheid**" (dialogical truth): "dit houdt elementen in van de microscopische, de logische en de ervaringsgerichte waarheden, maar het neemt deze op in en het groeit

³ Justice Albie Sachs, "Fourth DT Lakdawala Memorial Lecture," Institute of Social Sciences, Nehru Memorial Museum and Library Auditorium, New Delhi, delivered 18 December 1998, esp. pp. 9-11.

door het (denk)beeld van een gemeenschap van vele stemmen en veelvoudige perspectieven (the notion of a community of many voices and multiple perspectives). In het geval van Zuid Afrika, is er geen unieke correcte manier om te beschrijven op welke manier de grove schendingen van de mensenrechten plaats vonden. Er is niet één verslaggever die kan beweren dat hij/zij het enige definitief juiste perspectief bezit."

Dit is geen post-modernistische suggestie dat objectieve waarheid niet zou bestaan. Het is veeleer de vooropstelling dat de weg naar zulk een waarheid verloopt via een zeer intense en vaak emotionele dialoog die begrensd wordt door het zorgvuldig uitpluizen van het bewijsmateriaal, om te komen tot een veel-kleurige, multi-perspectieven versie van de waarheid.

Herinneren en keuzes maken

Herinneren en vergeten, verborgen en geheim houden of tonen in het openbaar, is zowel te verdedigen als te weerleggen. Het is een wetenschappelijke keuze. Het is een politieke keuze. Het is een morele keuze. We zullen niet snel een consensus vinden tussen personen die zichzelf geschiedkundigen noemen over welke keuzes de juiste zijn. Iedere wetenschap is een activiteit die zich nu voltrekt, in een immer-evoluerende tegenwoordige tijd. Maar het nu is ook de meest voorbijgaande realiteit aangezien het in één seconde voorbij is. Daarom handelt iedere wetenschap over het verleden en zouden bijvoorbeeld de resultaten van de sociale wetenschappen in de verleden tijd geschreven moeten worden. Het vak Geschiedenis kan geen speciale aanspraak maken op het verleden aangezien alle wetenschap historisch zou moeten zijn, in die zin dat kennis van de werkelijkheid op een bepaald punt in de tijd het gevolg is van alles wat daarvoor gebeurd is inclusief alle radicale breekpunten die zich hebben voorgedaan. Aangezien echter het verleden uit een oneindige

aantal details bestaat, is niemand in staat om ooit het volledige verhaal uit het verleden te overzien. We maken steeds een selectie en rijgen een aantal selecties aan elkaar. Als beste gids bij het maken van die selecties hebben we het bewustzijn dat we zinnige historische keuzes moeten maken over de toekomst.

Albie Sachs

Albert "Albie" Louis Sachs (Johannesburg, 30 januari 1935) was een anti-apartheidsactivist en rechter van het constitutionele hof van Zuid-Afrika. Sachs is bekend vanwege de verwondingen die hij opliep bij een bomaanslag in Maputo in 1988, maar ook vanwege zijn principiële houding als rechter, onder meer bij de erkenning van het homohuwelijk in Zuid-Afrika in 2005.

Jeugd en activisme

Albie Sachs werd geboren als zoon van Solly Sachs en Ray Ginsberg, een Zuid-Afrikaanse echtpaar met Litouws-Joodse wortels. Na de scheiding van zijn ouders groeide Sachs op bij zijn moeder in Kaapstad, waar hij ook rechten studeerde. Sachs was al als zeventienjarige tijdens zijn studie in Kaapstad betrokken bij protesten tegen de schending van mensenrechten. Als jonge twintiger verdedigde hij als advocaat mensen die op grond van apartheidswetten werden aangeklaagd. Voor zijn werk in de anti-apartheidsbeweging werd Sachs gevangengezet. Hij ging daarop naar Engeland, waar hij promoveerde aan de Universiteit van Sussex op een proefschrift over Zuid-Afrikaans recht. Na deze periode van meer dan tien jaar ging hij naar Mozambique, waar hij zich samen met Oliver Tambo inzette voor het ANC. In 1988 kostte een bomaanslag door het Zuid-Afrikaanse leger Sachs een arm en het zicht in één oog. Met de pleger van de

aanslag, Henri van der Westhuizen, had Sachs later twee keer (verzoenend) contact.

Rechter en schrijver

Na de omwenteling in Zuid-Afrika keerde Sachs terug naar zijn geboorteland. Hij zette zich in voor verzoening en recht, o.a. voor de Waarheidscommissie. De vier waarheden van de Waarheidscommissie zijn in feite een aanpassing van de vier waarheden die Rechter Albie Sachs heeft verwoord. In 1994 werd Sachs door Nelson Mandela benoemd tot rechter van het Zuid-Afrikaanse Constitutionele Hof. Gedurende Sachs' periode als rechter werd de doodstraf afgeschaft en homoseksualiteit niet meer strafbaar gesteld. Eind 2009 ging hij met pensioen.

Vanaf 1966 (Jail diary / Gevangenisdagboek) schreef Sachs enkele boeken, o.a. *Soft Vengeance of a Freedom Fighter* (1990) en *The Strange Alchemy of Life and Law* (2009). Voor zijn boeken kreeg hij diverse literaire prijzen. Voor zijn werk als rechter kreeg Sachs meer dan tien eredoctoraten, onder andere van de Universiteit Antwerpen.

Meer over Albie Sachs:

https://nl.wikipedia.org/wiki/Albie_Sachs

<http://www.achievement.org/autodoc/page/sac0bio-1>

<http://www.theguardian.com/lifeandstyle/2011/oct/08/albie-sachs-apartheid-soft-vengeance>

https://www.youtube.com/results?search_query=albie+sachs

<https://www.youtube.com/watch?v=iDcQEJVAwIU>

<https://www.youtube.com/watch?v=pS4g5sPU5eU>